

III. TVOŘENÍ SLOV

1. TVOŘENÍ SLOV A STAVBA SLOVA

- **Slovní zásoba**
- ● jsou všechna slova a slovní spojení daného jazyka;
- ● neustále se mění a obohacuje, protože vzniká potřeba pojmenovat nové skutečnosti;
- ● nová slova vznikají:
 - ♦ tvořením nových slov (*sjetina, zviditelnit*),
 - ♦ přejímáním slov z cizích jazyků (*fotbal, internet*),
 - ♦ spojováním slov v sousloví (*horské kolo*),
 - ♦ vznik nových významů slov (*koš – cíl útoku v košíkové*).

1. Rozlište, jak vznikla uvedená slova.

Obecní úřad, marketing, limonáda, bavič, minisukně, branka, základní škola, rabín, vozičkář, fotosoutěž, tenis, demokracie, virtuos, jádro (atomu), poslanecká sněmovna, obchodovatelnost.

TVOŘENÍ SLOV

Způsob tvoření		Příklad	Poznámka	
Odvozování	<i>slova odvozená</i>	● příponami	<i>letadlo</i>	
		● předponami	<i>přečíst</i>	
Skládání	<i>složeniny vlastní</i>	● koncovkami	<i>trní</i>	
		● předponou + příponou	<i>podpatek</i>	
Skládání	<i>složeniny nevlastní (spřežky)</i>	● předponou + koncovkou	<i>náměstí</i>	
		vznikají složením dvou i více slovtvorných základů, nelze je rozdělit na původní spojení slov	<i>velk/o/město</i> <i>list/o/pad</i>	vložené spojovací samohlásky: -o- (<i>vod/o/vod</i>) -e/ě- (<i>zem/ě/měřič</i>) -i- (<i>pět/i/stup</i>)
Zkracování	<i>písemné (iniciálové) zkratky</i>	vznikají z počátečních písmen jednotlivých slov	<i>ČR [čé-er]</i> <i>DAMU [damu]</i>	některé se hláskují, jiné se čtou jako slova*, jsou nesklonné
	<i>zkratková slova</i>	vznikají spojením počátečních hlásek nebo slabik slov několikaslovného názvu	<i>Čedok</i> (<i>Česká dopravní kancelář</i>) v <i>Čedoku</i> s <i>Čedokem</i>	píší se s velkým počátečním písmenem, skloňují se
	<i>zkratky jiného druhu</i>	zapisuje se buď jen první písmeno slova (slov) a ukončují se tečkou, nebo se vypíše první a poslední písmeno slova a píše se bez tečky**	<i>p. (pan)</i> <i>atd. (a tak dále)</i> <i>pí (paní)</i> <i>ks (kus)</i>	

* Slovo *ČEZ* můžeme vyslovovat jako slovo a jako slovo ho i skloňovat (*ČEZ – ČEZu*).

** Slovo *viz* není zkratka, ale celé slovo (rozkazovací způsob od slovesa *vidět*), píše se bez tečky.

POZOR!

lékař – slovo bylo odvozeno příponou *-ař* od podstatného jména *lék* → **jméno konatelské**
řidič – slovo bylo odvozeno příponou *-č* od slovesa *řít* → **jméno činitelské**

1. Určete, jak byla odvozena uvedená podstatná jména.

Chladič, staveniště, letadlo, rybář, Nováková, Pražan, kolečko, kovadlina, nosík, konírna, učitelka, střelba, plavání, tvrdost, pračka, fotbalista, úřednice, běžec.

○ Slovo tvorný rozbor:

- odvozené slovo: *pralesní*
- základové slovo: *prales*
- slovo tvorný základ: *prales-*
- slovo tvorný prostředek: *-n(i)*

Stavba slova:

- předpona: *pra-*
- kořen: *-les-*
- přípona: *-n-*
- koncovka: *-í*

2. Proveďte slovo tvorný rozbor a rozbor stavby slov.

Banánový, krasobruslačka, plavba, synovec, fotbalista, houbař, kadeřník, ostrovan, prádelna, věznice, koupaliště, včelín.

3. Čím se liší dvojice slov? Všimněte si, jak přípona ovlivní význam slova.

Plavky – plavec, vinař – vinice, lesík – lesní, sběrač – sběratel.

4. Do vět doplňte vhodná přídavná jména odvozená od podstatných jmen. Cvičení napište.

Na přivítanou mi dal letný (bratr) polibek. K obědu jsme měli (krab) salát, (želva) polévku a (humr) rizoto s šafránovou pěnou. Prohlédli jsme si (Paříž) památky. (Jablonec) bižuterie je známá i ve světě. Na táboře nás čeká každý den (ráno) rozsvička. Navštívil nás také (matka) bratr. Na našem sídlišti vyrostlo nové (dítě) hřiště. Náměstí v Třeboni obklopují (měšťan) domy s renesančními a barokními štíty. Jitka dostala k narozeninám velký (jahoda) dort. (Rožnov) rodáci jsou pyšní na svůj skanzen.

5. Uvedená přídavná jména použijte ve větách. Cvičení napište.

Holicí – holící, lešticí – leštící, balící – balící, trávicí – trávící, měřící – měřící, řídící – řídicí.

6. Ke slovu *let* utvořte alespoň pět slov příbuzných.

7. a) Z uvedených slov vyberte ta, která vznikla skládáním.

Spisovatelka, lichokopytník, desetiboj, lyžování, zelenooká, lýkožrout, rovnoramenný, zemětřese- ní, lovení, chvályhodný, dějepis, notář, vodoléčba, modroočko, učitel, kopretina, pravděpodobný.

b) Rozlište složeniny vlastní a nevlastní a vysvětlete, co tyto složeniny označují.

8. Z uvedených dvojic slov tvořte slova složená. Použijte je ve větách.

Vzor: hluchý a němý → *hluchoněmý* → *Hluchoněmý chlapec seděl na lavičce v parku.*

Velké město, mluvit málo, bez moci, malá výroba, hrající dlouho, pět let, běžet rovně, kritika sebe, hoden úcty, pravý úhel, černá zem, sladká voda, (velbloud) dva hrby.

9. Zkraťte uvedená slova a slovní spojení. Cvičení napište do sešitu.

A tak dále, poručík, oddělení, akciová společnost, mezinárodní filmový festival, zimní olympijské hry, Hospodářské noviny, Slovenská republika, anesteziologicko-resuscitační oddělení, Grantová agentura České republiky, milion, číslo popisné.

